

Milena Mileva Blažič

**PISATELJICE V
MLADINSKEM
LITERARNEM
SYSTEMU – SVETLANA
MAKAROVIČ, BREDA
SMOLNIKAR IN ANJA
ŠTEFAN**

Marijan Dovič je v monografiji *Slovenski pisatelji*³⁰⁴ na osnovi literarnosistemske teorije³⁰⁵ klasificiral tipe slovenskih pisateljev s stališča njihove profesionalizacije. Loči tri tipe pisateljev. Prvi tip predstavlja pisatelj, ki mu je pisanje primarni eksistenčni vir. Gre za različno pisanje, npr. eseje, kritike, literaturo, novice, prevode, razprave, reklame ipd.

304 Dovič, *Slovenski pisatelji*.

305 Even Zohar, *Polysystem studies*.

Takšen tip pisatelja ponavadi opravlja lektorsko, prevajalsko in/ali uredniško delo za medijske hiše (časopise, revije, založbe). Za financiranje lastne pisateljske eksistence ne potrebuje sekundarnih finančnih virov. Drugi tip pisatelja je tisti, ki piše predvsem besedila, povezana z literaturo, torej gre za seštevke različnih vrst pisanja (eseji, kritike, potopisi, recenzije). Tak tip pisatelja je lahko honorarno ali redno zaposlen kot urednik pri literarni reviji in/ali založbi. Tretji tip pisatelja je tisti, ki piše izključno literarna besedila in mu je literatura vir življenjskega financiranja. V literarni zgodovini so to bili J. Jurčič, I. Cankar, Z. Kveder, v sodobnem času D. Jančar in K. Pisk. Nekateri izmed teh literarnih pisateljev pa imajo drug vir preživljanja, npr. F. Dev, A. T. Linhart, V. Vodnik, F. Prešeren, J. Trdina, A. Podbevšek, S. Kosovel, E. Kocbek.

BEŽEN POGLED V ZGODOVINO

Da so ženske postale subjekt v literarnem sistemu, je bila potrebna dolga pot od časa pismenstva naprej. V tisočletni zgodovini slovenske kulture je vstop žensk v javni prostor potekal postopoma z nekaterimi prelomnicami. Iz bežnih omemb (device, Marije, svetnice ...) so končno začele nastopati z lastnimi imeni in predvsem premoženjem, ki jim je omogočalo subjektivizacijo.

Vstop Slovenk v literarni prostor je potekal nekaj stoletij. Že od začetkov pismenosti, v Brižinskih spomenikih 972–1035, so ženske omenjene le kot device, sveta Marija in služabnice. Tudi v Celovškem rokopisu (1362–1390) je omenjena Marija (device, žena), v Stiškem rokopisu (1428–1440) pa je že več omemb žensk, in sicer device, Eva, Marija, mati, svetica in zavetnica. V Černjenskem rokopisu (1497) so ženske omenjene kot gospodinje, hčerke, matere, rajnice, vdove in žene. Poleg omemb (svete) Marije so ženske omenjene poimensko šele, ko so postale ekonomski subjekt. Poimensko so omenjene zato, ker so zapustile Bratovščini svete Marije iz Černjeje (dinarje, dukate, kmetijo, marko, njivo, posestvo, pšenico, solde, tele, vino, vola, zemljišče, zlate), in sicer Brigida, Dona Križna, Fuska, Joanna, Katerina, Katarina, Margareta, Marija, Marina, Melan(j)ina, Menia, Menija, Mikela, Neža, Paskula, Sabina, Suzana, Tomažina.

*Meniamati rajnika Grigura Blažuta iz Viktorše je zapustila Bratovščini svete Marije iz Zgornje Černjeje 1 star pšenice kot ustanovo pod pogojem da mora Bratovščina vsako leto 2 maši za dušo in (duše) njenih mrtvih.*³⁰⁶

Preskok pri pojmovanju žensk predstavlja posvetilo Primoža Trubarja v knjigi Sveta Pavla listuvi, 1567:

³⁰⁶ *Rojstni list slovenske kulture.*

“POSVETILO

Visokorodnim in blagorodnim, plemenitim, poštenim, častitim in pobožnim ženam, vdovam in mladenkam, ki prebivajo v kneževinah Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, v grofiji Goriški itd., milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu in Odrešeniku.

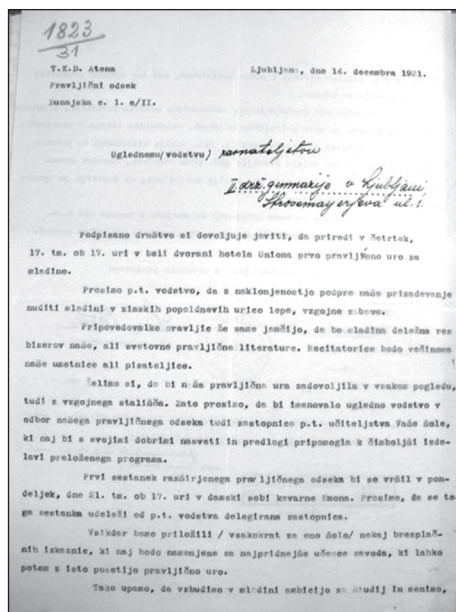
*V sedanjih skrajnih revah in nadlogah, ki jih prizadevajo naši ljubi domovini bolj kot drugim narodom Turki in njim slični sovražniki, ki ji tie — Bog se usmili — dragim ženam, sestram, hčeram in vsem bogoljubnim pripadnikom našega slovenskega jezika, kakor za te liste sv. Pavla, ki doslej niso bili prevedeni v naš jezik.*³⁰⁷

Vsekakor velja opozoriti na pomembno prelomnico, ki jo predstavlja Rozalija Eger. V mislih imamo njeno tvorno vlogo pri konstituiranju slovenske mladinske književnosti. Začetek te književnosti predstavlja prva posvetna revija za mlade Vedež (Časopis za mladost sploh, pa tudi za odrasčene proste ljudi, 1848/50). Nastanek revije je povezan z vstopom prve ženske v slovensko mladinsko literarno vedo, založnice Rozalije Eger (1778–1871). Rozalija Eger ni bila le naslednica tiskarja Janeza Leopolda Egerja, ampak je natisnila okrog 350 tiskov (drobni tisk, glasbeni tiski, letna poročila društev, monografije, periodična glasila, pratike). Pomembno je, da je kot tiskarka in založnica od leta 1829 do 1871 podprla okrog 30 mladinskih avtorjev. Ena izmed njenih največjih zaslug je nedvomno založništvo revije Vedež, ki je motivirala nastanek prve mesečne literarne revije Vrtec (1871–1945), priloge Angeljček: otrokom učitelj in prijatelj (1887–1934) in Zvonček: list s podobami za slovensko mladino. O pomembni vlogi Rozalije Eger, ki je na stečaj odprla vrata mladinski književnosti z revijo Vedež (1848/50), je pisala Anja Dular in o njej utemeljeno meni, da je pomembna, vendar premalo znana ljubljanska tiskarka.³⁰⁸

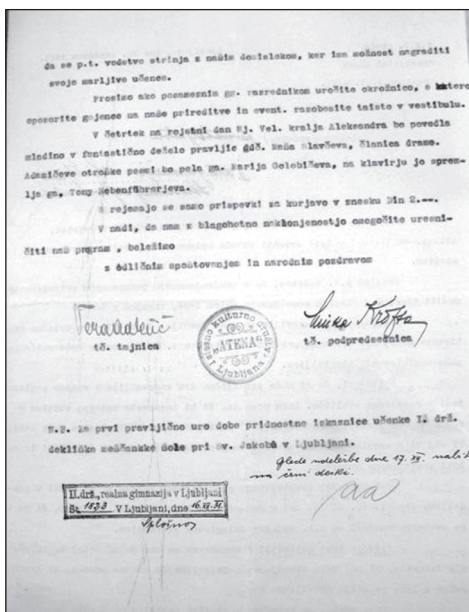
307 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*.

308 Dular, Rozalija Eger.

K razvoju slovenske mladinske književnosti sta pomembno prispevali instituciji TDK (Telovadno-kulturno društvo) Atena in Belo-modra knjižnica kot prva ženska založba. Ne samo, da sta pripomogli k razvoju področja, spodbudili sta tudi senzibilizacijo za mladega naslovnika, s knjigami in literarnimi dogodki. Po doslej znanih podatkih gre za prvi Pravljični odsek (17. 12. 1931) v Ljubljani in niz literarnih dogodkov z naslovom Slovenska pisateljica pripoveduje (12. 5. 1932). Sodelovale so naslednje pisateljice: Dora Gruden, Marija Jezernik, Ruža Lucija Peterlin, Marija Grošel, Manica Koman, Marijana Kokalj Željeznov.

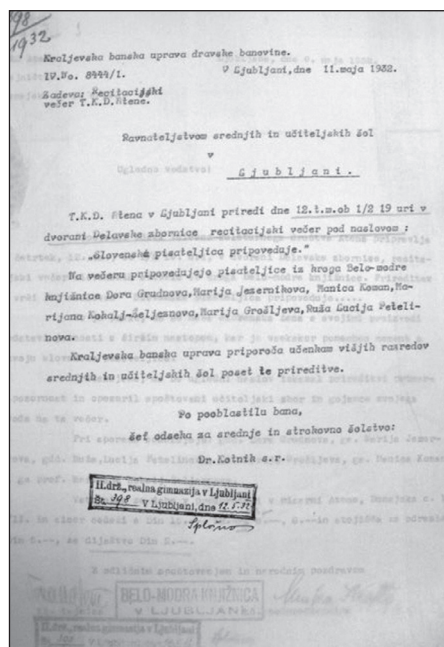
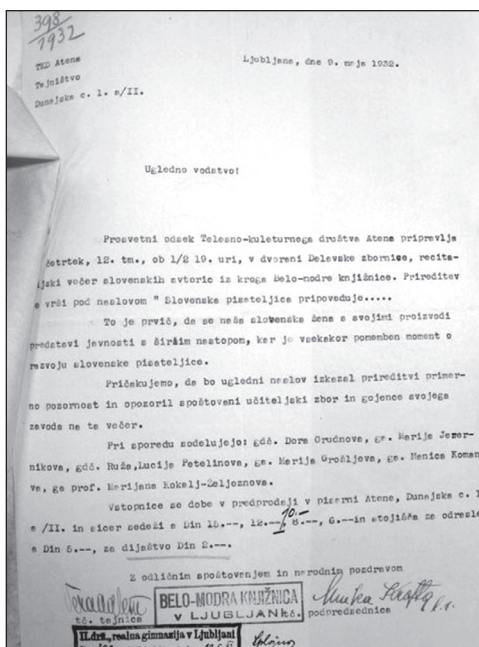

17. 12. 1931 TKD Atena Pravljični odsek Pravljične ure za mladino (Minka Krofta)

»V četrtek na rojstni dan Nj. Vel. Kralja Aleksandra bo povedla mladino v fantastično deželo pravljic gđc. Maša Slavčeva, članica drame.«

V zgodovinskem kontekstu konstituiranja mladinske književnosti je nujno izpostaviti tudi Kristino Brenk kot sistemsko avtorico. Objavljati je začela kot Kristina Vrhovca v reviji Vrtec (1932/33) s pravljico Deklica z vresja in Ivje (1936/37). Takoj po drugi svetovni vojni je leta 1945 ustanovila revijo Ciciban, leta 1953 zbirko Čebelica, leta 1967 pa zbirko pravljic Zlata ptica. Kristina Brenk je bila urednica v Mladinski knjigi od leta 1949 do 1973. Po upokojitvi je v letih 1979–2009 tvorno sodelovala v slovenskem mladinskem literarnem sistemu, ker je imela tri pomembne vloge. Bila je avtorica, prevajalka in urednica. V literarni sistem je prispevala eseje, kritike, potopise, prevode in recenzije. Dodatna vrednost njenega systemskega delovanja je njen prispevek k internacionalizaciji

12. 5. 1932 Slovenska pisateljica pripoveduje

Podpisnice pisma: Dora Gruden, Marija Jezernik, Ruža Lucija Peterlin, Marija Grošelj, Manica Koman, Marijana Kokalj Željeznov

slovenske mladinske književnosti. Še eno pomembno dejstvo: kot mlada avtorica ji je Svetlana Makarovič poslala Kosovirja na leteči žlici, ki jih je izdala 1974. Sistemska avtorica je v Svetlani Makarovič prepoznala nadarjeno avtorico, ki je začela svoje mladinsko pisanje.

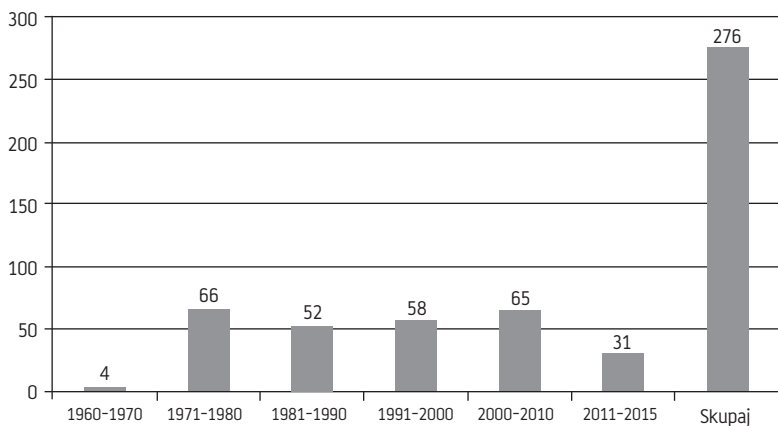
PROFESIONALIZACIJA MLADINSKIH PISATELJIC

V nadaljevanju predstavljamo tri avtorice, ki imajo tudi lastni literarni sistem. Prva je samostojna umetnica Svetlana Makarovič (1939), diplomirana igralka, ki je v literarnem sistemu za mladino začela objavljati desetletje kasneje kot za odrasle (Kam pa kam, kosovirja?, 1972; Kosovirja na leteči žlici, 1973). Druga avtorica je samostojna obrtnica Breda Smolnikar (1941), diplomirana tekstilna tehnologinja, tretja pa Anja Štefan (1969), prof. slovenščine in angleščine. Prvi dve pišeta za odrasle in za mlade naslovnike oz. za t. i. dvojnega naslovnika in obe sta vrhunski avtorici. Svetlana Makarovič je v središču literarnega sistema kot najbolj reprezentativna samostojna umetnica, ki se preživlja z umetnostjo in je odvisna od subvencij, nagrad idr. elementov literarnega sistema. Zaradi kritičnosti do slovenske družbe je deležna pozitivnih in negativnih odzivov.

Površni bralec bo pozoren le na kritiko katoliške cerkve, poglobljeni bralec pa bo v njenih mladinskih delih našel kritiko vseh sistemov, tudi socializma.

Svetlana Makarovič zasluži posebno pozornost ne le zato, ker je najbolj reprezentativna slovenska mladinska avtorica, ki sodi v obdobje sodobne klasike, temveč tudi zato, ker je prva in verjetno edina slovenska mladinska pisateljica, za katero je značilen drugi tip profesionalizacije – pisanje besedil, povezanih z literaturo. Eksistenčni vir preživetja avtorici predstavlja pisanje besedil, povezanih z literaturo (esejistika, glasba, igra, ilustriranje, petje, pisanje (za dvojnega naslovnika), prevajanje, scenariji, režija). Njena lutkovna igra Sapramiška (1986) je imela okrog 2000 uprizoritev po vsem svetu. Tudi druge njene igre so pogosto uprizarjane in objavljene v vseh antologijah, berilih, delovnih zvezkih, priročnikih ipd. Njena besedila oz. njen repertoar je v avdio (radijske igre), tiskani, video in e-obliki. Objavljena so tudi v znakovnem jeziku, za slepe in slabovidne, in prevedena v številne jezike ipd. Leta 2000 je prejela Prešernovo nagrado za pisateljski opus, ki ji omogoča mesečno sofinanciranje profesionalnega pisanja.

Literarna ustvarjalnost Svetlane Makarovič

Svetlana Makarovič v učnem načrtu za slovenščino, 2011

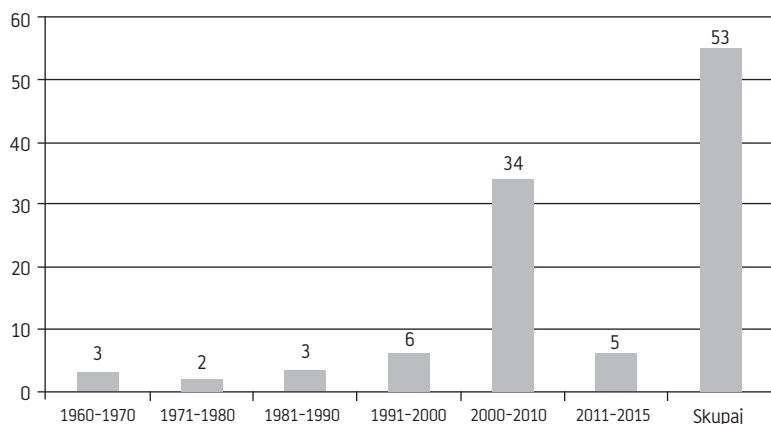
1984	1998	2011
1. Dober dan	1. Coprnica Zofka	1. Coprnica Zofka
2. Gal v galeriji	2. Coprnica Zofka	2. Čuk na palici
3. Jutri	3. Čuk na palici	3. Jaz sem jež
4. Kosovirja na leteči žlici	4. Jaz sem jež	4. Jazbec in ovčka
5. Mačja predilnica	5. Jazbec in ovčka	5. Jutro
6. Miška spi	6. Jutro	6. Jutro
7. Pekarna Mišmaš	7. Kam pa kam, kosovirja?	7. Kam pa kam, kosovirja?
8. Pravljice iz mačje preje	8. Kam pa kam, kosovirja?	8. Kosovirja na leteči žlici
9. Sapramiška	9. Kosovirja na leteči žlici	9. Miška spi
10. Smetiščni muc	10. Volk in sedem kozličkov	10. Papagaj in sir
11. Teta Magda ali vsi smo ustvarjalci	11. Miška spi	11. Pekarna Mišmaš
12. Vodna kokoška	12. Papagaj in sir	12. Pismo
13. Vrček se razbije	13. Pekarna Mišmaš	13. Pod medvedovim dežnikom
14. Živalska olimpijada	14. Pismo	14. Prašičkov koncert
	15. Pod medvedovim dežnikom	15. Razvajeni vrabček
	16. Prašičkov koncert	16. Sovica Oka
	17. Razvajeni vrabček	17. Volk in sedem kozličkov
	18. Show strahow	18. Zajček gre na luno
	19. Sovica Oka	
	20. Volk in sedem kozličkov	
	21. Volk in sedem kozličkov	
	22. Zajček gre na luno	
S. Makarovič	Obvezna avtorica Prvo triletje – Svetlana Makarovič Tretje triletje – Svetlana Makarovič	Obvezna avtorica Prvo triletje – Svetlana Makarovič Drugo triletje – ni Tretje triletje – izbrisana

Predmetna komisija za slovenščino na Zavodu RS za šolstvo 1998–2014 je Svetlano Makarovič v novi prenovi učnega načrta za slovenščino (2011) izločila s seznama 32 obveznih in preglednih avtorjev/besedil in v tretjem triletju od leta 1998 do 2014. Svetlano Makarovič so izključili kot edino avtorico. V tretjem triletju je ostalo na seznamu obveznih avtorjev in del le 30 avtorjev. Tako učenci dobijo napačen pogled na slovensko književnost. Nastaja vtis, da je mladinska književnost le domena avtorjev. Odgovornost za neodgovorno ravnanje nosita Zavod RS za šolstvo in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS.

Breda Smolnikar je v slovenskem literarnem sistemu na margini, preživlja se kot samostojna podjetnica. Svoje knjige izdaja predvsem v samozaložbah, jih sama sofinancira in ni deležna subvencij iz javnih sredstev. S Svetlano Makarovič jo družijo kritičnost do slovenske družbe. Z Bredo Smolnikar, ki je začela kot mladinska avtorica (Otročki, življenje teče dalje, 1963, Popki, 1973), je povezana tudi velika medijska zadeva, ki je trajala petnajst let in je leta 2014 dobila epilog

na Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu. Evropsko sodišče za človekove pravice je končno zaključilo proces zoper njen roman *Ko se tam gori olistajo breze* (1998). Obe avtorici sta domnevno nehali pisati za odrasle (in otroke), obe le še objavljata avtorske pravljice³⁰⁹ in/ali pripovedke³¹⁰ v slikaniški knjižni obliki, ki so namenjene dvojnemu naslovniku. Odprto ostaja vprašanje, ali je Breda Smolnikar mladinska avtorica oz. ali so štiri navedena besedila mladinsko branje ali slikanice za odrasle. Breda Smolnikar piše izključno literarna besedila, kdaj napiše tudi kakšno literarno novico, predvsem v zvezi z dolgoletnim procesom na evropskem sodišču (1999–2014), vendar ima popolnoma drug vir preživljanja – kemično čistilnico. Status samostojne obrtnice daje dvoje: avtorica zaradi ukvarjanja s popolnoma drugim poklicem (kemično čistilnico) ni v literarnih tokovih, redko se udeležuje literarnih dogodkov, obenem je tudi rahlo prezrta iz glavnih tokov literarne vede, četudi se je Slovensko društvo za primerjalno književnost eksplicitno zavzelo za njeno pisanje in ga označilo kot vrhunskega. Obenem ji status samostojne podjetnice in status na relativni margini omogočata pisateljsko svobodo in neodvisnost od javnega subvencioniranja.

Literarna ustvarjalnost Brede Smolnikar

Breda Smolnikar v učnem načrtu za slovenščino, 2011

1984	1998	2011
0	Deklice Deklice Popki	Deklice Deklice Popki

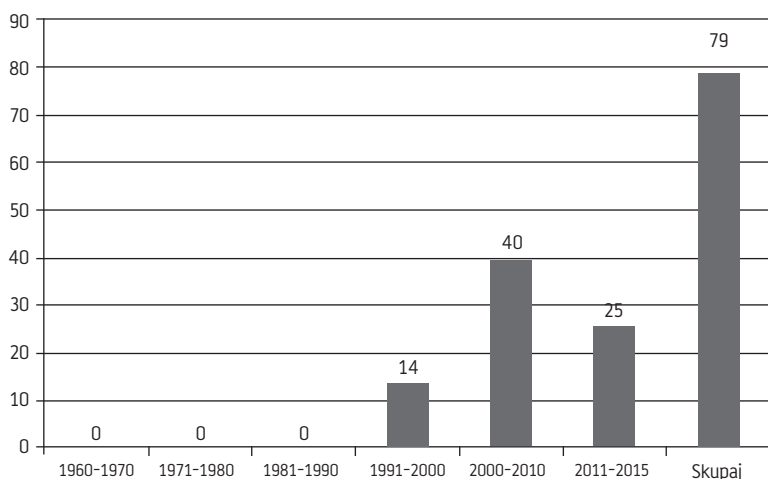
309 *Rdeče jabolko* (2008), *Saga o Hallgerd* (2009), *Katalena* (2009), *Sneguročka* (2012) idr.

310 *Pripovedka o Ábrnci*, *Pripovedka o Dursumi*, *Pripovedka o Maci* (2014), *Pripovedka o Albinci* (2014).

Anja Štefan je sodobna slovenska mladinska avtorica, ki jo literarnozgodovinsko uvrščamo v sodobno slovensko književnost (1980–2010 dalje). Rojena je 2. aprila 1969 – na rojstni dan Hansa Christiana Andersena, ki ga vse od leta 1956 praznujemo kot mednarodni dan mladinske književnosti. Po poklicu je profesorica slovenščine in angleščine ter magistra znanosti s področja etnologije (1999). Anja Štefan je avtorica, ki piše le za otroke oz. avtorske pesmi in pravljice. Ustvarja avtorske pesmi in kratke sodobne pravljice, ki so objavljene v slikaniški knjižni obliki. Njena avtorska pot je progresivna; sprva je objavljala v otroških revijah (Ciciban in Cicido) od leta 1994, kasneje pa v monografskih publikacijah zbirke ljudskih in avtorskih pesmi in pravljič. Literarni sistem Anje Štefan je mladinski (avtorica, pripovedalka in prevajalka). Zanimivo je, da v nasprotju s prvima dvema avtoricama kakovostno avtorico izrazito promovira osrednja založba Mladinska knjiga. Anja Štefan je uradno samostojna ustvarjalka na področju kulture, pisanje ji je primarni eksistenčni vir. Za razliko od Svetlane Makarovič in Brede Smolnikar je le otroška oziroma mladinska pisateljica, četudi jo berejo tudi odrasli. Pravljice pripoveduje mladim in odraslim. Uredila je tudi zapuščino Antona Dremlja Resnika (2010). Leta 2010 je skupaj z Ireno Matko Lukan ustanovila Pripovedovalski inštitut.

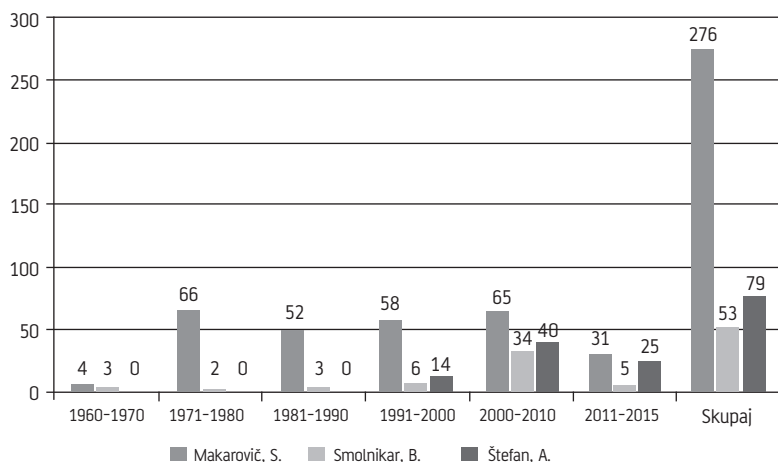
Protislovno je, da najbolj kakovostne otroške oz. mladinske avtorice ni v učnem načrtu za slovenščino iz leta 2011, čeprav je po vseh parametrih, knjižnih izposojah, nominacijah in nagradah, odzivih v sekundarni literaturi zagotovo najbolj kakovostna otroška avtorica za mlade bralce od 3. do 6. in od 6. do 9. leta. Ne glede na to opredelitev jo radi berejo tudi odrasli bralci. Anja Štefan se poleg pisanja za otroke ukvarja tudi s pripovedovanjem pravljič, ljudskih in avtorskih.

Literarna ustvarjalnost Anje Štefan

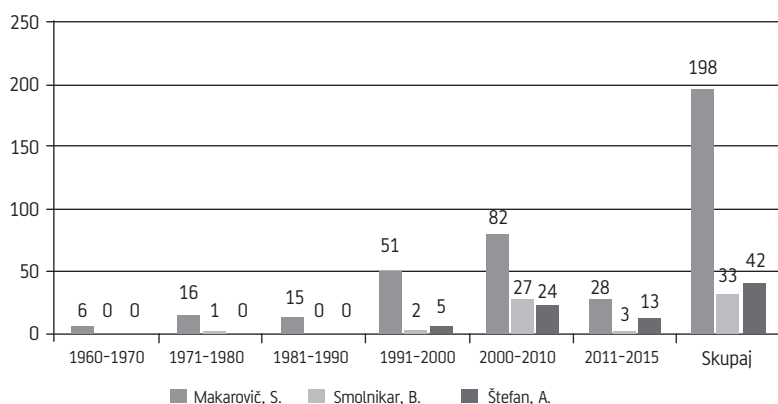

Čeprav S. Makarovič (1939), B. Smolnikar (1941) in A. Štefan (1969) sodijo v sodobno slovensko mladinsko književnost, je ilustrativen prikaz njihovega primarnega in sekundarnega literarnega ustvarjanja.

Primarna literatura

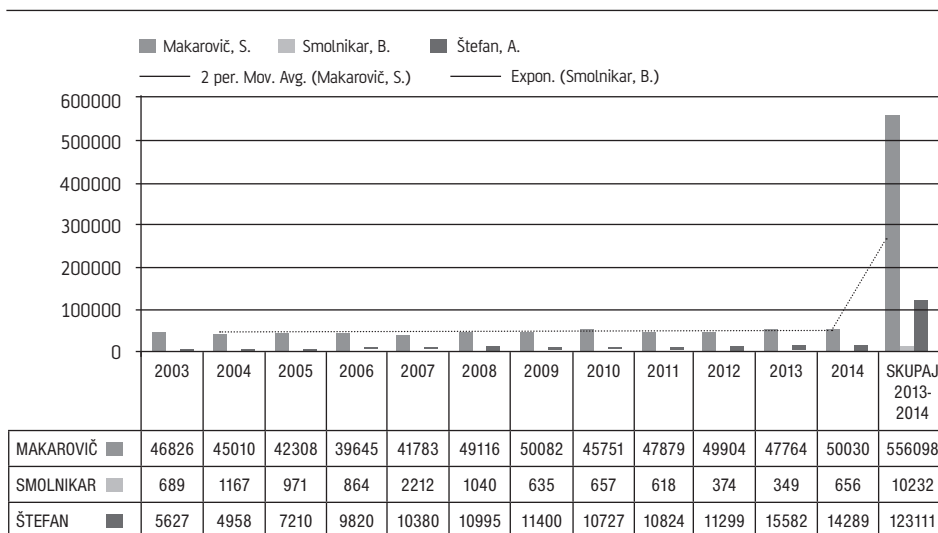

Sekundarna literatura (članki, razprave, recenzije) na primarno literaturo izbranih avtoric, ki je relevantna za kanonizacijo mladinskih avtoric

Statistika knjižnične izposoje (Cobiss), na osnovi katere izbrane slovenske avtorice prejemajo finančno nadomestilo, je ilustrativen prikaz. Ob treh različnih literarnih sistemskih (mladinskih) avtoricah je na osnovi analize dejavnikov literarnega sistema jasno, da je simbolni kapital, podprt z ekonomskim kapitalom kulturnih ustanov (S. Makarovič), samostojno obrtjo (B. Smolnikar) in ene založbe (A. Štefan), tisti, ki avtoricam omogoča umetniško svobodo. V slovenski mladinski književnosti so tudi primeri, ko je literarni sistem podprt z ekonomskim kapitalom (npr. samozaložbe, samopromocija, distribucija ipd.). Njihove knjige so, na osnovi statistike knjižnične izposoje in t. i. knjižničnega nadomestila, na vrhu seznama, ker imajo ekonomski kapital ali lastni literarni sistem. Svetlana Makarovič je na samem vrhu med desetimi avtorji, Brede Smolnikar ni med relevantnimi, Anja Štefan je med dvajsetimi avtorji, katerih knjige so najbolj izposojane na osnovi statistike knjižničnega nadomestila, ki temelji na knjižnični izposoji.³¹¹

Knjižnična izposoja

ZAKLJUČEK

Profesionalizacija slovenskih (mladinskih) pisateljic je razdeljena na tri tipe. Anja Štefan je najmlajša izbrana avtorica v študiju primera, ki ji je pisanje primarni in edini eksistenčni vir. Za financiranje lastne eksistence ji ni treba imeti

311 COBISS.SI - Knjižnično nadomestilo.

sekundarnih virov. Drugi model profesionalizacije, pisanje besedil, povezanih z literaturo, ki je seštevek različnega z literaturo povezanega pisanja, je značilen za Svetlano Makarovič. Avtorico odlikuje, da deluje na področju umetniškega in intelektualnega. S svojo kritično držo in kritiko slovenske družbe je simbolni garant in opozicija golemu kapitalu. Tretji model profesionalizacije je pisanje izključno literarnih besedil, kar omogoča drugi vir preživetja. Breda Smolnikar kot predstavnica tega modela je samostojna podjetnica in ta model ji omogoča ohranjanje relativne neodvisnosti in avtonomnosti. Avtorica je po Marijanu Doviću zdržala pritiske po deavtonomizaciji oziroma pritiske, da bi opustila pisanje. Njeno kulturno polje je zaradi njenega neliterarnega poklica (samostojna podjetnica!) neodvisno od sistema javnega sofinanciranja. Vse tri avtorice so zelo uspešne. Niti ena od njih nima komercialnega uspeha, ki bi bil nezdržljiv s simbolnim kapitalom, ki ga skupaj in vsaka posebej imajo.